

Таким чином, для науково-технічних текстів характерна варіативність термінів, яка виявляється у наявності термінологічних стягнень, ініціальних абревіатур і лексичних скорочень. Варіативність складених термінів слід розглядати як прагнення до стислості у передачі інформації. Оскільки складні найменування суперечать вимогам стислості, то наслідком цього процесу є компресія термінологічних словосполучень.

1. Адрони В.Г. Введение в синтаксис современного немецкого языка. – М.: Просвещение, 1955.
2. Березин Ф.М., Головин Б.Н. Общее языкознание. – М.: Просвещение, 1979.
3. Левковская К.А. Теория слова, принципы ее построения и аспекты изучения лексического материала. – М.: Высшая школа, 1962.
4. Мартине А. Основы общей лингвистики // Новое в лингвистике. – М., 1963, вып.3.
5. Семко Н.М. Динаміка словотворчих моделей англійських термінів у субмові механізації процесів сільськогосподарського виробництва // Іноземна філологія. – Львів, 1987, Вип.86.

Соломія Бук

Львівський національний університет імені Івана Франка

ЛЕКСИЧНИЙ МІНІМУМ: ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ І ПРИНЦИПИ ВИДІЛЕННЯ

© Соломія Бук, 2002

Серед теоретичних принципів виділення лексичного мінімуму у статті зокрема зосереджено увагу на особливості мнематичної здатності людини, пов'язаної із частотністю вживання слів, залучено результати досліджень, що підтверджують існування обмеженого обсягу лексем із великою кількістю асоціативних зв'язків та високим рівнем полісемантичності. Розглянуто факти залежності між полісемією та частотою слова, між покриттям тексту і його розумінням. Проаналізовано поняття *Basic English*, *Survival Vocabulary*, *English for Special Purposes*.

The theoretical principles of the lexical minimum selection are considered in the paper. Special attention is paid to the peculiarity of the human mnemonic ability connected with the word usage frequency. The results confirming the existence of the restricted group of lexemes with a grate number of associative links and a high level of polisemantics. The facts of dependency between polisemantics and frequency of word usage, between text coverage and its understanding are observed. The notions of *Basic English*, *Survival Vocabulary*, *English for Special Purposes* are analised.

Останнім часом в українському мовознавстві посилюється інтерес до проблем, пов'язаних із мінімізацією словника та до електронних методів у лексикографії. Певним поштовхом до такого пошвавлення стало прийняття України в Раду Європи. "Було розроблено лексикографічний проект укладення серії словників-мінімумів, призначених як для відчизняного, так і для зарубіжного користувача" [10, с.1].

Визначення лексичного мінімуму (далі ЛМ) має як навчально-методичне (оптимізація процесу навчання іноземній мові), політико-економічне, так і науково-теоретичне обґрунтування.

Звернено увагу, що невелика кількість слів повторюється в мовленні з великою частотою. Це так звані базові будівельні слова, які вживаються у мовленні найчастіше, й становлять основу будь-якої мови.

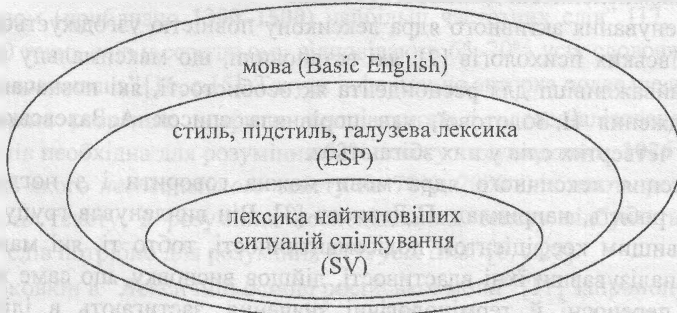
Перші компресовані словники уклали в ХХ ст. для англійської мови (в цей час саме

вона стала засобом передавання найбільшої кількості інформації в світі). У західній лексикографії існує три поняття для позначення таких словників: "Basic English", "English for Special Purposes" та "Survival Vocabulary". Розглянемо їх по чергову.

"Basic English" ("Базова англійська мова"): British, American, Scientific, International, Commercial. Це словосполучення ввів 1930 р. англійський лінгвіст і логік Чарльз Огден (Charles Kay Ogden). Він розробив спрощений варіант лексичного складу мови. Принципом їхнього виділення стала важливість слова для передавання думки. Наприклад, 'puppy' (собача*) не включено в перелік, бо це поняття можна простіше передати словосполученням 'young dog' (молодий собака). Після декількох етапів тестування відібраних слів зупинились на кількості 850, серед них 600 – назви предметів, 150 – назви якостей, а решта – слова, які їх поєднують, утворюючи твердження (<http://basiceng.com/be23.html>). Пізніше О'Нейл (Robert O'Neill) збільшив словник до 1000 слів, додавши окрім цього числівники і деякі географічні назви.

"English for Special Purposes" (ESP) – англійська для спеціальних цілей – відображає лексику певної галузі знань. Найпоширенішими є два її підвиди: "англійська для академічних цілей" (бухгалтерія, сільське господарство, бізнес, комп'ютерні науки, науки про землю, економіка, інженерія, медицина) та "професійна англійська": реклама, авіаполіоти, бухгалтерія та облік, хімічна інженерія, механіка, юриспруденція, медичне обслуговування, страхування, міжнародні фінанси, маркетинг, нафтова промисловість, фармація, фотографування (www.bilc.co.uk/esp.html).

"Survival Vocabulary" (SV, дослівно "словник для виживання") – найелементарніші слова й вирази, які конче треба знати в іншомовному середовищі (<http://milahrabar.tripod.com/hobs.htm>). Ідея створення такого списку належить Т.Корлетові (Corlett T.), який 1963 року видав перелік слів "першої необхідності" ("essential vocabulary" list). Ось яке його пояснення поміщено за адресою <http://www.sarasota.k12.fl.us/MRC/survivalvocab.htm>: "Слова важливі для виживання особи та успіху в повсякденному житті. ... Люди повинні впізнавати багато слів для того, щоби уникнути небезпечних чи соціально неприйнятних ситуацій. Якщо людина погано читає, не знає англійської або почала читати недавно, вона має серйозні незручності". Тому нові слова і ситуації перероблено в словник першої необхідності". Сюди належать, наприклад, такі слова та словосполучення як *повітряна безпека, паски безпеки, дорога закрита, платити тут*, а також слова для встановлення та підтримання контакту між людьми, мовленнєвого етикету. Отже, SV – це щось на кшталт нашого розмовника, де змодельовано словесні ситуації в аеропорті, вокзалі, ресторані, автозаправці, готелі, на екскурсії. В Інтернеті є навіть SV гольфу, риболовлі, птахівництва й археології (http://www.yh.aland.fi/international/ECTS_guide/pract_survivalvocabulary.htm; <http://www.meirionnydd.force9.co.uk/russian/survival.html>)!

* цуценя – Ред.

Отже, розглянуті вище поняття мінімізованих словників відрізняються між собою мірою узагальнення лексичного матеріалу: "Basic English" створено на основі усієї лексики мови, ESP – на основі одного із її підстилів (подібно до спрощеного варіанту термінологічного словника), а SV – на основі аналізу слів найтиповіших ситуацій спілкування. Графічно зобразити це можна так:

Велика увага проблемі створення ЛМ (як загальнономовних, так і галузевих) приділялась у радянському мовознавстві 60-х–70-х років. Зокрема, 1959 р. при Ленінградському відділенні інституту мовознавства АН СРСР було організовано загальносоюзну групу "Статистика мовлення" ("Статистика речі") під керівництвом проф. Р. Пиотровського. Вона об'єднувала п'ять колективів: ленінградський, білоруський, дагестанський, середньоазійський та молдавський, в роботі яких брали участь понад 100 мовознавців, математиків, інженерів. Об'єктом їхнього дослідження були наукові тексти, а предметом – створення лексичних мінімумів вузькогалузевої лексики (електроніки, фізики, газетної, військової, загальнонаукової лексики). Це свого роду аналоги ESP, лише перекладного типу (із англійської, французької, німецької, іспанської, казахської, авганської, молдавської та інших мов російською). Каталог цих словників подано в [1, с.93-102]. У той період було видано також частотні словники загальнонаукової лексики [18; 19], а пізніше – й загальнономовні словники-мінімуми [9; 11] (аналогі "Basic English").

Визначення переліку ЛМ має під собою теоретичне підґрунтя: існування ядра словникового складу будь-якої мови можна вважати однією із "універсальних рис (виділення наше – С.Б.) в організації лексики людини" [12, с.121]. Із цього приводу Дж. Філлмор пише: "Мабуть, у кожній мові можна виділити так званий загальний, або первісний, словник – грубо кажучи, ті слова, що відповідають "базовій англійській" і, ймовірно, мають однослівні перекладні еквіваленти у всіх мовах" [14, с.38].

Приналежність тієї чи іншої одиниці до ядра лексики визначається роллю цієї одиниці "як засобу доступу до системи енциклопедичних і мовних знань людини" [5, с.37]. Критерієм приписування слову зазначеної характеристики є наявність у нього певної кількості асоціативних зв'язків. До такого твердження А.Залевська прийшла під час психолінгвістичних досліджень лексичного складу мови. Вона провела (лінгвістичний) експеримент на матеріалі прямих та зворотніх асоціативних зв'язків між словами за "Тезаурусом асоціативних зв'язків слів англійської мови" і виявила, що від 300 до 1000 вхідних асоціативних зв'язків має лише невелика кількість англійських слів (75), які, ймовірно, й становлять ядро лексики. Воно, за висновками А.Залевської, є основою багаторазового перетину асоціативних полів різних слів, що забезпечує економність зберігання енциклопедичних та мовних знань людини та ефективність їх паралельного врахування в мовомисленнєвій діяльності людини.

Факт вичленування активного ядра лексики повністю узгоджується з результатами дослідження київських психологів [7], які встановили, що максимальну кількість зв'язків мають слова, найважливіші для респондента як особистості, які позначають найсуттєвіші поняття. Дослідження Н. Золотової, яка порівняла список А.Залевської та київський, показує, що три четвертих слів у них збігаються.

Про виділення лексичного ядра мови можна говорити і з погляду дослідження полісемії, як це робить, наприклад, П.Денисов [3]. Він вичленував групу слів (приблизно 500-600) із найвищим коефіцієнтом полісемантичності, тобто ті, які мають сім і більше значень, і, проаналізувавши їхні властивості, дійшов висновку, що саме вони продукують похідні слова, переносні й термінологічні значення, застигають в ідіомах, входять в афоризми. Тому дослідник образно назвав їх свого роду ДНК словника.

Практично тут йдеться про підгрунття для появи асоціативних зв'язків, згаданих вище. Припускаючи це, маємо на увазі не причиново-наслідкові зв'язки саме такого напрямку, а тісний зв'язок між полісемією та асоціацією. Хоча тут можуть виникати сумніви на підставі великої різниці між кількістю слів, що їх незалежно один від другого виділяють А.Залевська (75) і П.Денисов (500–600). Причина, мабуть, полягає в тому, що дослідниця прийняла високий нижній поріг – брала до уваги тільки слова, які мають не менше, ніж 300 асоціативних зв'язків. Із мірою пониження цієї межі кількість слів буде наблизитись в обох списках. Властивості мови, з якими пов'язує дослідник існування лексичного ядра, також трохи різняться від А.Залевської, зокрема, він порівнює його із генами "лексико-семантичного безсмертя мови", довкола якого "витає "біополе" культурно-історичних асоціацій" [3, с.50], тобто прив'язує його до національномовної картини світу.

Дж. Ципф сформулював пряму залежність семантичного обсягу (кількості значень) від частоти вживання слова (кількість значень дорівнює кореню квадратному від частоти вживання) [13, с.139]. Це відношення підтвердилось в обчисленнях естонського мовознавця Ю.Тулдави. Зведену таблицю даних для російської та естонської мов з даного погляду подано в його монографії [13, с.139].

На основі вивчення фізіологічних та психологічних процесів мнематичної здатності людини Б.Мандельброт припускає, що лексичні одиниці кодуються у пам'яті людини відповідно до частоти, з якою вони зустрічаються: "Розпізнавання слів, іншими словами, ідентифікація почутого із формою лексичних одиниць, закарбованих в пам'яті, опирається поряд із іншими факторами на частотність цих одиниць, яка є важливою вибірковою ознакою. Не випадково найчастотніші мовні знаки оптимально кодуються, для їхнього розрізнення потрібно найменше зусиль пам'яті" [цитата за: 6, с.60]. Виявлено також залежність між часом розпізнавання слова та частотою його вживання, при чому ця кореляція є тіснішою, ніж між часом розпізнавання та кількістю букв: "довжина слова в людському мозгу, що вимірюється часом впізнавання слова, усвідомлення його змісту, точніше пов'язана із його вживаністю, ніж його довжина, що вимірюється числом букв" [6, с.60].

Дослідження лінгвістів ХХ ст. виявили *статистичні* характеристики тексту. Однією із загальних його закономірностей є, зокрема, така: незалежно від характеру тексту і мови порівняно невелика група найчастотніших слів покриває дуже значне число слововживань. Науковці (як теоретики, так і практики) пропонують різні цифри:

- М.Кочерган у підручнику "Загальне мовознавство": "... **1100** (за іншими даними — 1000) найбільш частотних слів покриває 80% тексту..." [8, с.248];
- Р.Фрумкіна: "... основний об'єм будь-якого тексту (70–80%) заповнений відносно невеликим числом (приблизно **1300–1500**) найбільш частотних слів" [17, с.79], і в пізнішій роботі: "... 1000 таких слів у середньому відповідають 65–70% усіх слововживань, **2500** слів – 70–80% усіх слововживань" [16, с.15]. Таку ж інформацію авторка подає ще в одній праці [15].
- Л.Засоріна розрізняє покриття спеціального і неспеціалізованого текстів: "Так, перша тисяча слів необхідна для розуміння 63% тексту з *електроніки*, **1026** слів забезпечують сприйняття будь-якого *неспеціального* тексту на 70%. 2000 слів дають розпізнавання тільки 74% *спеціального* тексту, а розуміння неспеціального тексту відбувається швидше: **2350** частовживаних слів потрібно для розуміння 81% *усіх слів*" [6, с.20].
- В.Морковкін в "Лексичній основі російської мови" [11] запропонував 2500 слів, а в "Лексичних мінімумах сучасної російської мови" [9] – ступенево від 500 до 3500 слів.

Такі результати досліджень наштовхнули на вивчення зв'язку покриття тексту із його

розумінням. Р.Фрумкіна провела керований психолінгвістичний експеримент, у результаті якого з'ясувалося, що "для задовільного розуміння текстів ... рівень покриття, що дорівнює 70% є мінімальним" [16, с.20]. Цій вимозі, на її думку, відповідає 2000–2500 слів. Кількість слів, яка покриватиме текст будь-якого стилю на 70%, ми визначимо в подальшій нашій роботі над цією проблемою на основі власних статистичних досліджень.

Виходячи зі сказаного вище, лексичним мінімумом доречно назвати певну кількість найчастотніших слів, що покривають більш як 70% слововживань у тексті. Під цим поняттям слід розуміти такий мінімум, володіючи яким можна зрозуміти текст даної мови незалежно від його стилю. В.Морковкін дав менш конкретну його дефініцію, наголошуючи не так на суті предмета, як на методиці його вичленування: "Функціонально не зв'язаними загальнолексичними мінімумами називаються такі сукупності слів, які створено шляхом гармонійної компресії всього лексичного складу літературної мови та, відповідно, є його моделлю" [9, с.598–599]. Учений, поряд з даним терміном, вживає в своїх працях і другий – лексична основа [11]. Хоча на позначення цього явища використовують й інші назви, а саме: базовий словник (Дж.Філлмор, С.Лопатніченко), лексичне ядро (В.Морковкін), термін ЛМ найкраще відображає суть феномена і має досить довгу традицію в мовознавчій літературі (його використовували лінгвісти групи "Статистики мовлення", В.Дубичинський [20], Ф.Бацевич та З.Партико [2], В.Морковкін, Л.Журомська [4]).

Отже, лексичний мінімум – мовна універсалия, виділення якої має під собою достатню теоретичну основу. А саме: існує обмежений масив слів, що мають велику кількість асоціативних зв'язків (дослідження А.Залевської, Н.Золотової, "київський експеримент"), він накладається на перелік слів із найвищим коефіцієнтом полісемантичності (П.Денисов). У свою чергу існує пряма залежність семантичного об'єму від частоти вживання слова. Статистичні обчислення свідчать, що слова, які вживаються найчастіше (принаймні перших дві з половиною тисячі) покривають 75% тексту, що, як доводить експеримент Р.Фрумкіної, достатньо для розуміння тексту іноземною мовою будь-якого стилю. Окрім того, вивчення фізіологічних та психологічних процесів мнематичної здатності людини Б.Мандельброта показує, що лексичні одиниці кодуються і розпізнаються у пам'яті людини відповідно до частоти, з якою вони зустрічаються.

Вище наведені факти дають підставу говорити не лише про навчально-методичні основи виділення лексичного мінімуму (такий підхід є збідненням його розуміння), а й про загальнолінгвістичне його підґрунтя.

1. Алексеев П. М. Статистическая лексикография – Л.: ЛГУ, 1975.–120с. 2. Ардан В. Р., Бацевич Ф. С., Партико З. В. Комп'ютерний словник-мінімум української мови // Мовознавство – 1996.– № 4–5.– С.34–40. 3. Денисов П. Н. Единицы словаря // Караулов Ю. Н. Национальная специфика и ее отображение в нормативном словаре.– М.: Наука, 1988.– 171с.– С.48–52. 4. Журомская М. И. О создании лексических минимумов для иностранных студентов-филологов // <http://ccssu.creema.ua:8105/internet/Education/culture/03/part2>. 5. Залевская А. А. О комплексном подходе к исследованию закономерностей функционирования языкового механизма человека // Психолінгвістическіе исследования в области лексики и фонетики.–Калинин: Калининский гос. ун-тет, 1981.– 160с.– С.28–44. 6. Засорина Л. Н. Автоматизация и статистика в лексикографии (работа над частотным сл. рус. яз.) – Изд-во Ленинградского у-та, 1966.– 128с. 7. Золотова Н. О. К проблеме ядра лексикона человека // Психолінгвістическіе исследования в области лексики и фонетики.–Калинин: Калининский гос. ун-тет, 1981.– 160с.– С.45–48. 8. Кочерган М. П. Загальне мовознавство.– К.: Видавничий центр "Академія", 1999.– 288 с.– (Альма-матер). 9. Лексические минимумы современного русского языка / Под ред. В. В. Морковкина.– М.: Русский язык, 1985.–

608с. 10. Лопатніченко С. Є. Українсько-англійський базовий словник (3000 статей) // Комп'ютерна лінгвістика. www.franko.lviv.ua – 1997.– №2.– Ч.2.– С.1–47. 11. Морковкин В. В. Комплексный учебный словарь “Лексическая основа русского языка”.– М.: Русский язык, 1984.– 1167с. 12. Роль человеческого фактора в языке.– М.: Наука, 1988.– 216с. 13. Тулдава Ю. Проблемы и методы квантитативно-системного исследования лексики.—Таллин: Валгус, 1987. – 203с. 14. Филлмор Дж. Об организации семантической информации в словаре // Новое в зарубежной лингвистике. М.: Прогресс.– Вып.14 – 400с.– С.23–60. 15. Фрумкина Р. М. Понимание текста в условиях ограниченного знания словаря// НТИ.– Серия 2.– 1965.– №5.– С.44–48. 16. Фрумкина Р. М. Словарь-минимум и понимание текста // РЯЗР.– 1967.– №2.– С.15. 17. Фрумкина Р. М. Статистические методы изучения текста.– К., 1964.– 115с. 18. Частотный словарь общенаучной лексики / Под общей ред. Степановой Е. М.– М.: МГУ, 1970.– 88с. 19. Частотный словарь общенаучной лексики немецкого языка. / Составители Алексеева М. М., Березина И. П., Борхсенюс Е. В. и др.– М.: Наука.– 184с. 20. Dubychynsky V. V. Principles of Educational Lexicography // <http://www.ling98.com/khls.html>.

Зеновія Казимира, Ігор Карий, Галина Олексів
Національний університет “Львівська політехніка”

АБРЕВІАТУРИ В ЕЛЕКТРОННІЙ ПОШТІ

© Зеновія Казимира, Ігор Карий, Галина Олексів, 2002

У статті виконано аналіз абревіатур, використовуваних в листуванні електронною поштою. Усі найчастіше використовувані абревіатури відповідно до способу їх утворення поділено на три групи. Проаналізовано використання абревіатур та пояснено їх місце у текстах повідомлень електронної пошти.

The article deals with the analysis of the E-mail text messaging abbreviations. All most widely used abbreviations were decomposed into three groups according to the way of their formation. The analysis of the cases of their usage has been done, the place of the abbreviations in the E-mail text messages has been explained.

Вступ

Теперішній світ сміливо можна назвати ерою комп'ютерних інформаційних технологій. Сучасні обсяги інформації та насиченість нею неможливо досягнути без комп'ютерних технологій [1]. Темп життя третього тисячоліття вимагає все швидшого і швидшого обміну інформацією. Комп'ютерні технології забезпечують нам досить швидкий шлях обміну інформацією засобами комп'ютерної мережі INTERNET. Сучасні швидкодійні комп'ютери та модеми дозволяють за лічені хвилини переслати каналами всесвітньої павутини (тобто INTERNET) мегабайти інформації. А чи встигає за цим бурхливим розвитком техніки людина? Адже розвиток фізичних і розумових можливостей людського організму не проходить так бурхливо, як розвиток комп'ютерної техніки і не підпорядковується законам Мура¹.

¹ У 1965 році доктор Гордон Мур (Gordon Moore) зробив досить цікаві спостереження і прогнози щодо росту продуктивності обчислювальних засобів (тобто комп'ютерної техніки). Згідно з його прогнозами продуктивність комп'ютерної техніки експоненційно збільшується протягом відносно короткого проміжку часу. Виявлена ним закономірність блискуче була підтверджена часом і спостерігається в наші дні. Возведені в ранг законів спостереження і виявлені закономірності Мура є основою для численних прогнозів розвитку продуктивності і сьогодні.